

FERENC POSTMA

LATINORSZÁG KÜLÖNLEGES KIÁLLÍTÁS AZ EGYKORI FRANEKERI EGYETEMRŐL

Az írás bemutatja azt a kiállítást, amelyet 2018-ban a franekeri Museum Martenában rendeztek meg, és amely színesen mutatta be az 1811-ben bezárt franekeri egyetem fontos szerepét a Magyarországról és Erdélyből érkező, több mint 1200 kora újkori vándorok tanulmányaiban, a magyar művelődéstörténetben.

Kulcsszavak: franekeri egyetem, peregrinatio academica, kiállítás, Museum Martena

A SPECIAL EXHIBITION ABOUT THE FORMER UNIVERSITY OF FRANEKER. The text describes the exhibition, which was organized in 2018 in Franeker at the Museum Martena, and which showed the important role of the University of Franeker (closed down in 1811) in the studies of more than 1200 modern travelling students from Hungary and Transylvania, and in the history of Hungarian culture.

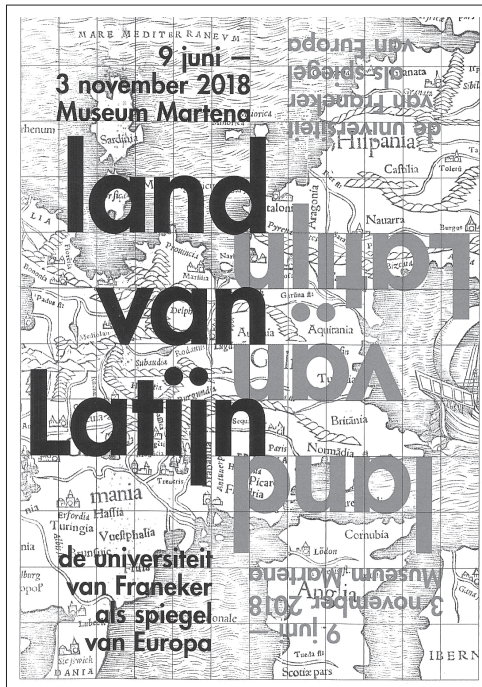
Keywords: University of Franeker, peregrinatio academica, exhibition, Museum Martena

2018-ban Leeuwarden (frízül: Ljouwert) volt Európa kulturális fővárosa. Ennek keretén belül Frízföld (Fryslân) tizenegy városában olyan kulturális események kerültek megrendezésre, melyek a fríz kulturális élet múltjának és jelenének színe-javát mutatták be az érdeklődőknek.

A rendezvények keretében a franekeri Museum Martenában – mely az ősi Martena Stins-ben található – az egykori egyetemről szóló kiállítás nyitotta meg kapuit, melynek címe „Latinország: a Franekeri Egyetem, Európa tükré” volt. A cím az akkoriban közös tudományos nyelvre, a latinra utal, amely az egész Európából ideseregülő diákoknak lehetőséget nyújtott egyetemi tanulmányok folytatására.

Ismeretes, hogy a franekeri fríz egyetem 1585. július 29-én, a város szívében álló templomban, a Martini Kerkben tartott ünnepség alkalmával nyitotta meg kapuit.¹ Az egyetem egy korábbi kolostor (Kruisherrenklooster) épületében került elhelyezésre, ahol 1811-es megszűnéséig működött. Az egyetemet a francia császárnak, Napóleonnak – Hollandia akkori urának – rendelete értelmében szüntették meg. Ezzel vége szakadt annak a dicső korszaknak, amelyben szerte Európából diákok ezrei özönlöttek Frízföldre, hogy ebben a félreeső kisvárosban, Franekerben folytassanak egyetemi tanulmányokat.

¹ A Franekeri Egyetem történetéről lásd: Jacob VAN SLUIS, *De Academie van Vriesland* (Gorredijk, 2015).

Csak a történelmi Magyarország területéről több mint 1200 diák tanult itt, akiknek neve hivatalosan is bejegyzésre került a franekeri *Album Studiosorum*ba. Ez a szám messze felülmúlja az akkori Egyesült Tartományok más egyetemén tanult magyar diákok számát. A magyar diákok Franekerben filozófiai, teológiai és/vagy orvostudományi tanulmányokat folytattak, hiszen mint protestánsoknak hazájukban erre nem volt lehetőségük. A beiratkozottakon kívül is számos magyar látogatta meg utazásai keretében a fríz egyetemi várost, azért hogy leveleket kézbesítsenek itt tanuló honfitársaiknak vagy hogy otthonról küldött pénzküldeményeket adjanak át nekik.²

A szóban forgó kiállítást 2018. június 8-án, pénteken nyitották meg a Museum Martenában. A kiállítás anyagát két teremben helyezték el a szervezők. A nagyobbik teremben egy monumentális könyvszekrény volt látható, mely tele volt az egykori egyetem könyvtárának régi könyveivel. A könyvek és egyéb kiállított tárgyak az egykori Fríz Tartományi Könyvtár állományából és a Fríz Levéltárból származnak (ma a Fríz Történelmi és Irodalmi Centrum, a „Tresoar” állományába tartoznak), ahol a 19. század közepén egy királyi rendelet értelmében az egyetemi könyvtár anyagát elhelyezték. A két kulturális intézmény kitűnő együttműködésének köszönhetően a könyvek most egy kis időre visszakerülhettek Franekerbe.

² A magyar diákokról a Franekeri Egyetemen Vö. Ferenc POSTMA, „De Hongaren en het onderwijs aan de Friese universiteit te Franeker”, *Acta Neerlandica* 10(2015): 33–80.

A kisebb teremben elsősorban a 17. század közepén Franekerben járt magyar diákok népes csoportjának emlékeivel találkozhattunk, miközben a terem falairól olyan egykori professzorok portréi tekintettek le ránk, akik akkoriban többek között görögöt, latint, hébert, filozófiát, teológiát, jog-, és orvostudományt oktattak. A terem bejáratánál egy magyar kálvinista diák, egy peregrinus életnagyságú ábrázolását láthattuk.

A terem közepén egy nagy vitrin állt, melyben Franeker és Magyarország történelmi kapcsolatát szemléletesen bemutató több kiállítási tárgy is megtekinthető volt. Itt volt az erdélyi diák, Igaz Kálmán (Colomannus), Laurentius Banck professzor beiktatásának alkalmából, 1647-ben írt költeménye, melyet az *Applausus academici* című kötetben is megtalálhatunk.³ Emellett egy siratóverseket tartalmazó *Lacrymae* című kötetet is láthattunk, mely az erdélyi orvostanhallgató Némethi István (Stephanus) 1654-ben bekövetkezett franekeri halála alkalmából jelent meg.⁴ A látogató ugyanitt csodálhatta meg a szintén erdélyi teológus Gidófalvi Balázs (Basilius) 1635-ös, ékes bejegyzését a franekeri egyetem egykori titkárnak, Hessel Dominicus Coumans-nak az *Album Amicorum*ába.⁵ Nem hiányozhatott a sorból az 1658-ban Franekerben elhunyt sáros-

³ „*Applausus academici*” (1647) – M/1647.2. Vö. Ferenc POSTMA és Jakob VAN SLUIS, *Auditorium Academiae Franekerensis. Bibliographie der Reden, Disputationen und Gelegenheitsdruckwerke der Universität und des Athenäums in Franeker 1585–1843.* (Leeuwarden: Fryske Akademy, 1995), 521.

⁴ Lásd: „*Lacrymae*” (1654): in POSTMA és VAN SLUIS, 525, M/1654.1.

⁵ Gidófalvi bejegyzéséről (1635) lásd: G. Henk VAN DE GRAAF, „’Cum Deo’. Magyar peregrinusok bejegyzései franekeri album amicorumokban”, in *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, szerk. BALÁZS Mihály és FONT ZSUZSA és KESERŰ Gizella és ÖTVÖS Péter, Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 35, (Szeged: József Attila Tudományegyetem Régi magyar irodalom tanszéke, 1997), 122.

pataki teológus, N. Szepsi János (Johannes) gondosan feljegyzett végrendelete sem az egyetem *Actájából*,⁶ valamint egy, a franekeri Martini Kerkben készült, a diák sírját ábrázoló fénykép sem.

Míg az eddig említett kiállítási tárgyak mind a „Tresoarból” származtak, a magyar vitrin többi része a mi történelmi magángyűjteményünk részét képezte, mint pl. a franekeri professzor, idősebb Campegius Vitringa két műve, mégpedig: *Typus theologiae practicae, sive de vita spiritali ejusque affectionibus commentatio* (Franeker, 1716), melyet az előlapon található bejegyzés tanúsága szerint 1717-ben Franekerben vásárolt az erdélyi diák P. Szathmári György (Georgius), és melynek magyar fordítása, a *Lelki élet* még Vitringa életében, 1722-ben megjelent Odera-Frankfurtban.⁷

A kiállítóvitrin legérdekesebb darabja az I. Lipót császár és magyar király által kiállított nemesi oklevél volt, amelyet 1703 februárjában Bécsből küldött a fríz jogász és költő Dr. Paulus van Ghemmenich részére, és amellyel a király a magyar nemesek közé emelte a jogász költőt. Maga az oklevél egy színes, díszített, könyv alakú, 20 oldalas dokumentum, melyet pergamenre írtak, vörös bársonyba kötöttek, valamint császári és királyi pecséttel láttak el. A pecséteket egy kerek diófadoboz, az egész okleve-

⁶ Johannes N. Szepsi (1658) végrendeletéről lásd: Ferenc POSTMA, „Das Testament des verstorbenen ungarischen Studenten Johannes/János N. Szepsi (Franeker, den 28. April 1658) und die erfreuliche Entdeckung von etlichen Büchern aus seinem Nachlass”, *Sárospataki Füzetek*, 21(2017): 145–166.

⁷ Vitringa „*Typus theologiae practicae*”-ról (1716) Vö. POSTMA és VAN SLUIS, 251, 91/1716.1. – A könyv holland, francia, német és magyar fordításban is megjelent. – Jelenleg Californiában (USA) Prof. Charles K. Telfer dolgozik egy angol fordításon.

let pedig egy cink-ólom ládika védi, amiben a tulajdonosnak elküldték a kitüntetését.⁸ A nemesi oklevél adományozásának oka az volt, hogy Van Ghemmenich egy latin nyelvű, *Epaeneticum invictissimo heroi Josepho I-mo sacrum* című dicsőítő költeményt írt Lipót legidősebb fiához, I. Józsefhez, a későbbi (1687-től) magyar királyhoz, aki a spanyol örökösödési háború idején 1702 szeptemberében elfoglalta Landaut a franciáktól. Ezek után Van Ghemmenich magát „*Equus auratus regni Hungariae*”-nak nevezhette, melyet Lipótnak egy újabb latin nyelvű, dicsőítő költeményben köszönt meg: „*Gratiarum actio ad Leopoldum [...], cum [...] autorem nobilitate equestri et laurea caesarea donasset et honorasset.*” A vitrin közepén tehát az I. Lipót, valamint a bécsi udvar legmagasabb rangú magyar képviselője, Kollonich Lipót bíboros által aláírt nemesi oklevél volt található, a hozzá tartozó pecsétet rejtő dobozzal, az ólom-cink ládikával, a két latin nyelvű verssel (kéziratban), valamint egy kézzel írott holland nyelvű fordítással.

Van Ghemmenich utóbb is nagy rokonszenvvel kísérte figyelemmel a bécsi politikát és további dicsőítő verseket írt I. Lipót fiatalabbik fiához III. Károlyhoz is: „*Euphemia ad serenissimum ac potentissimum Carolem III [...], archiducem Austriae.*” A vers egy sárga selyemre nyomtatott példánya a vitrin aljában helyezkedett el, melyet a leeuwardeni nyomdász, Johannes Scheverstein készített 1703-ban. Ettől jobbra, illetve balra két Van Ghemmenich haláláról megemlékező, 1704-ben megjelent vers volt található. Az egyiket Joannes Sande jogász írta („*Traanen gestort op de Lykbus*”), a másik a leeuwardeni latin iskola rektorának, Isaacus Valckenaernak a szerzeménye, melyben Van Ghemmenich-et „*Poëta felicissimus*”-nak nevezi a költő. Ezt a verset is selyemre nyomtatták, Leeuwardenben, Hero Nauta nyomdájában. A fríz származású magyar nemes Van Ghemmenich 1704 októberében hunyt el Leeuwardenben, de Franekerben, a Martini Kerkben temették el a mai napig létező családi sírboltba.

⁸ Paulus van Ghemmenich, Franekerből származott, ahol jogi tanulmányokat folytatott, majd 1679-ben doktorált a híres franekeri professzornál, Ulricus Hubernél. Ugyanebben az évben kezdte ügyvédi működését Leeuwardenben. Összegyűjtött művei (versei) először 1746-ban jelentek meg Leeuwardenben „*Carmen jocoserium [...] nec non Carmina miscellanea*” címmel, melyet munkatársa és csodálója Joannes Sande adott ki. A „második kiadás” ugyanitt jelent meg 1766-ban. Ebben található a 120–127. oldalon az I. Józsefnek írt költemény „*Gratulatio ad heröem invictissimum Josephum*” címmel, majd ennek a Van Ghemmenich másik munkatársa, W. Dotingh által készített holland fordítása. – Ugyanott található az I. Lipótnak írt költemény „*Gratiarum actio ad Leopoldum*” a 182–185. oldalon, valamint a III. Károlyhoz írt vers („*Euphemia ad [...] Carolum III*”) a 186–189. oldalon. – Lásd Sande Van Ghemmenich halálára írt siratóversét („*Traanen gestort op de Lykbus*”) ugyanebben a kötetben a 220–222. oldalon. – Az első kiadás (R.J. Noordbeek, 1746) előszavában megemlíti Van Ghemmenich magyar nemesi oklevelét is, mely a leírás szerint az örökösöknél, Haarlemben található („*ab Heredibus Viri Nobilissimi Harlemi servatur*”). Ugyanezt találjuk a „második kiadásban” is („nyomtatott H. A. de Chalmot nyomdájában”, 1766-ban). A nemesi oklevelet mellékleteivel együtt 2000-ben vásároltuk meg Haarlemben, mint „*Hungaricumot*” egy régi ház berendezésének felszámolásakor. A nemesi oklevelet most először láthatta az érdeklődő közönség Franekerben.

A Museum Martena kiállítása 2018. november 4-én zárta be kapuit. Frízföldről és távolabbi tájakról is több mint 5000 látogatót vonzott. Nem csak Franeker lakóinak, hanem Leeuwaarden és egész „Fryslân” számára is a kulturális élet kiemelkedő momentum volt a 2018-as év.

E SZÁMUNK SZERZŐI

dr. ifj. Barta János	professor emeritus,
DE BTK, Középkori, Koraújkori Magyar
Történeti és Segédtudományi Tanszék
dr. Bitskey István	professor emeritus,
DE BTK, Magyar Irodalom-
és Kultúratudományi Intézet
dr. Bozzay Réka	egyetemi adjunktus,
DE BTK Néderlandisztika Tanszék
dr. Fekete Károly	egyetemi tanár,
Debreceni Református Hittudományi
Egyetem, Alkalmazott Teológiai Intézet,
Gyakorlati Teológiai Tanszék
dr. Molnár László	levéltár igazgató,
Simmelweis Egyetem Központi Levéltára
dr. Mudrák József	egyetemtörténész,
DE ÁOK Kenézy Orvostörténeti Múzeum
dr. Nagy Éva	hungarológus,
Bukarest, Oktatási Minisztérium
Posta Anna	doktorjelölt,
DE Irodalom- és Kultúratudományok
Doktori Iskola
dr. Posta József	professor emeritus, DE TTK
dr. Potsma, Ferenc	professor emeritus,
Vrije Universiteit Amsterdam
dr. Surányi Béla	agrártörténész, Debrecen
dr. Szabó Attila	szakgyógyszerész,
Debrecen, külső óraadó, DE GyTK,
Gyógyszertechnológiai Tanszék
dr. Szabó Béla	tanszékvezető egyetemi tanár,
DE ÁJK Jogtörténeti Tanszék